

2-גלילה

Can we explain the current view of גלילה as being related to the issue of whether the **מפטיר** can be one of the seven mandatory עליות on שבת. It is currently our practice that the **מפטיר** is an additional עולה and not the seventh עולה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רפב' סעיף ד'-נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי.

What is the שולחן ערוך's source for that practice? The following גמרא:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג' עמ' א'-תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קמן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור. איבעיא להו: מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה? רב הונא ורבי ירמיה בר אבא, חד אמר: עולה, וחד אמר: אינו עולה. מאן דאמר עולה, דהא קרי, ומאן דאמר אינו עולה, כדעולא, דאמר עולא: מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה, מפני כבוד תורה, וכיון דמשום כבוד תורה הוא, למנינא לא סליק.

עולא holds like רב עמרם גאון:

סדר רב עמרם גאון שחרית של שבת ד"ה תנן נמי- אין המפטיר עולה למנין חמשה, ששה שבעה. מאי טעמא, מדעולא. דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה, מפני כבוד תורה. הא למנינא לא סליק.

The שבולי הלקט presents arguments in favor of both sides:

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פ'-איבעיא להו. מפטיר מהו שיעלה. פי' למנין העולים לקרות בתורה רב הונא ור' ירמיה בר אבא חד אמר עולה וחד אמר אינו עולה ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל ומפטיר עולה וכן כתב רבינו תם זצ"ל שעולה שהרי בט' באב ויום הכיפורים במנחה אנו עושין השלישי מפטיר וכיון דלא קרי מפטיר בתורה אלא משום כבוד תורה למאן דאמר אינו עולה למנין שבעה אית לן למימר דלמנין שלשה נמי לא סליק כדאמרינן הכא אליביה למנין ז'. ואמר רבינו ז"ל היכלך נהגו לעשות המפטיר ממניין ג' ומה שאין אנו עושין כן בשבת וי"ט להעלותו למנין ז' ו' וה' בשבת ויום הכיפורים וי"ט משום דהתם מוסיפין עליהן כדתנן במתניתין והשתא אתי אליבא דכולהו; דלמאן דאמר עולה הוא המפטיר שמיני ואין בכך כלום דמוסיפין עליהם ואף אם הוא קטן הרי הוא כגדול שהרי הוא עולה למנין ז' ולמאן דאמר מפטיר אינו עולה הרי קראו ז' לפניו. ורב נטרונאי גאון זצ"ל כתב משמא דרבנן סבוראי היכא דקרי שיתא והפסיקו בקדושה והדר מיפטרי אינו עולה והיכא דלא איפסקי בקדושה מקמי הפטרה עולה. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב דמפטיר אינו עולה. ומה שנסתיע רבינו תם זצ"ל מט' באב ויום הכיפורים במנחה שנהגו לעשות השלישי מפטיר ונמצא עולה מן המנין נראה לי שאין זה סיעע שלא חייבו חכמים להפטיר אלא בשבתות וימים טובים שיש שם אסיפת עם אבל בשני ובחמישי ובשבת מנחה וראשי חודשים וחולו של מועד קתני ואין מפטירין בנביא; אלמא לא חייבו חכמים להפטיר, אבל מיהו אם רצה להפטיר מפטירין. והא דאמרי' בפ' בני העיר שמפטירין ביום הכיפורים במנחה ביונה ובט"ב אסף אסיפם ומאי דאמר נמי בפרק הקורא בתרא שאם חל ט' באב להיות בשני או בחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד ומאי דאמר נמי בפרק במה מדליקין אמר רב אחדבוי בר מתנה אמר רב מתנה אמר רב י"ט שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה אינו צריך להזכיר של יו"ט שאלמלא שבת אין נביא במנחה ביו"ט כל אלו אינו חובה אלא שאם רצו

להפטיר מפטירין. ולא פליגי כל הני דמתניתא אמתניתין וכיון שכל אלו ההפטרות אינן חובה עליו כמו שהן אותן של יו"ט ויוה"כ ושבת לא תקנו חכמים שהמפטיר בהן יהא קורא בתורה תחלה לכבוד התורה שהרי אינן חובה, וקריאת התורה היא חובה אבל הפטרות יו"ט ויום הכיפורים ושבת שהוא חובה כמו קריאת התורה אם לא היה המפטיר קורא בתורה תחלה היו משוין ההדיוטות נביאים לתורה, לכך התקינו שיקרא בתורה תחלה. וכיון שאינו קורא אלא לכבוד התורה אינו עולה מן המניין אבל ההפטרות שאינן חובה אינו צריך המפטיר לקרוא בתורה תחלה, הלכך אם נהגו לעשות שלישי מפטיר אין בכך כלום שאין ראוי לומר כאן מפטיר עולה למנין ג' שלא היה חייב מפטיר זה לקרוא ומן הדין אם רוצה אחר להפטיר הי' יכול להפטיר בלא קריאת התורה אלא שנהגו שהשלישי שקרא בתורה משום חיבה יהא מפטיר ואינו חולק בזה כי האומר שאין המפטיר עולה למנין ז' מפני שלא היה חייב המפטיר זה לקרא בתורה תחילה שתימצא קריאתו לכבוד תורה:

The **משנה ברורה** explains our current practice. It is clear that he bases his opinion on the excerpt from the **שבולי הלקט**:

משנה ברורה סימן רפב' ס"ק יט'—לקרות שבעה וכו' – דהנה מן הדין קיימא לן דמפטיר עולה למנין שבעה, והיה יכול לגמור הפרשה דהיינו הסדרה עם המפטיר שהוא השביעי ואח"כ לומר קדיש; ואך כדי לצאת גם דעת האומר בגמרא דאין מפטיר עולה למנין שבעה ועל כן מהנכון הוא לקרות שבעה קרואים קודם שמתחיל המפטיר, וכדי להודיע לכל שהמפטיר אינו ממנין העולים תקנו גם כן שהנכון לכתחלה להפסיק בהקדיש בין קריאתו לקריאת שאר העולים, וממילא מוכרח לגמור הסדרה מתחלה כדי שלא יפסיק בקדיש באמצע הקריאה. ואח"כ לחזור עם המפטיר על כל פנים ג' פסוקים ממה שקרא השביעי או האחרון:

The decision to recite **קדיש** before **מפטיר** had the practical effect of resolving the dispute concerning **מפטיר** in favor of the one who held that **מפטיר** is not one of the seven mandatory **עליות**. The decision also had the effect, however inadvertent, of terminating the practice that the last **עולה** performs **גלילה**. The **מפטיר** is technically the last **עולה** but because he is not the last of the seven mandatory **עליות**, he does not fit the criteria set forth by the **גמרא** for performing **גלילה**. The one called for the seventh **עליה** also does not fit the criteria set forth by the **גמרא** for performing **גלילה** because he is not the last one to receive an **עליה**. One additional conclusion can be reached from this discussion; **קדיש** was not recited after **קריאת התורה** at the time of the **גמרא**. That conclusion is supported by the following:

רא"ש מסכת מגילה פרק ג' סימן ה'—ובסדר רב עמרם כתוב שבמקום שמפסיקין בקדיש אין מפטיר עולה למנין שבעה, הרי למדנו מדבריו שהיו רגילין להפסיק בקדיש בין שביעי למפטיר.

The current view of **גלילה** is the result of **חז"ל** wanting to appease both sides of the dispute concerning whether **מפטיר** is one of the seven mandatory **עליות**. The position of the **ערוך** that **שולחן ערוך** should be understood as **חז"ל** acknowledging that because they had inadvertently damaged the public's view of **גלילה**, they had an obligation to take steps to return **גלילה** to its former lofty status. They accomplished that goal by soliciting bids for the honor of performing **גלילה**.

TRANSLATION OF SOURCES

שולחן ערוך אורח חיים סימן רפב' סעיף ד' -It is our practice to call seven people to read from the Torah and to then recite Kaddish. The reader then reads for the one who is called for Maftir what he read for the seventh one called to the Torah.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג' עמ' א' -Our Rabbis taught: All are qualified to be among the seven who read, even a minor and a woman, only the Sages said that a woman should not read in the Torah out of respect for the congregation. The question was raised: Should the Maftir be counted among the seven? R. Huna and R. Jeremiah b. Abba answered differently. One said that he does count and the other said that he does not count. The one who says he does count points to the fact that he too actually reads from the Torah, while the one who says he does not count relies on the dictum of Ulla, who said: Why is it necessary for the one who reads the Haftarah from the Prophet to read in the Torah first? To show respect for the Torah. Since he reads from the Torah only out of respect for the Torah (and not for the purpose of fulfilling the Mitzvah of Kriyas Ha'Torah), he should not be counted to make up the seven.

סדר רב עמרם גאון שהרית של שבת ד"ה תנן נמי -The one who is called to read the Maftir is not counted towards the required number of Olim; not towards the five needed on Yom Tov; not towards the six needed on Yom Kippur and not towards the seven needed on Shabbat. Why? We follow the opinion of Ulla. It was Ulla who held: Why is it necessary for the one who reads the Haftarah from the Prophet to read in the Torah first? To show respect for the Torah. Since he reads only out of respect for the Torah, he should not be counted to make up the seven.

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פ' -A question is asked in the Gemara: Is the Maftir to be counted towards the number of readers that are required by the day? This issue was the matter of a dispute between Rav Huna and Rav Yirmiya son of Abba. One of them said: he counts towards the required number and one held that he does not count towards the required number. Rabbi Yitzchak Phasi concluded that the Maftir can be counted towards the required number. So too concluded Rabbeinu Tam that the Maftir can be counted towards the required number. Their conclusion was based on the fact that on Tisha B'Av and on Yom Kippur at the Mincha service, we designate the third one called to read from the Torah as the one who reads the Haftarah. If the reason not to count to Maftir as one of the required number is because the Maftir reads from the Torah only out of respect for the Torah, then the Maftir should not be counted as the third Aliyah on Tisha B'Av and on Yom Kippur at Mincha. Based on this argument my Rebbe concluded that the reason that the third one who is called to read on Tisha B'Av and on Yom Kippur at Mincha can read the Haftarah is because the Maftir can be counted as one of the required readers. The reason that it is our practice that the Maftir is not counted as one of the required Aliyos on Shabbos and Yom Tov is because we are trying not to go against either of the opinions expressed in the Gemara. It is important to note that on Shabbos and on Yom Tov, we are allowed to add Aliyos. By calling the Maftir as the eighth Aliya, we have not gone against the opinion that says that the Maftir can be counted as one of the required Aliyos. All we have done is to add an Aliya which is an action that is permitted. It is not a problem if the one called for Maftir is a minor, since the Gemara says that a minor may be called to read from the Torah. We are also not acting against the opinion of the one who held that the Maftir is not counted as one of the required Aliyos since we have already called the mandatory number of readers to the Torah before we called the Maftir. Rabbi Natroni Gaon wrote in the name of the Saborite¹ Rabbis that if six were called to the Torah and then Kaddish was recited and then they called the Maftir, in that case the Maftir cannot be counted as one of the mandatory Aliyos. However, if they do not stop and recite Kaddish, the Maftir can be counted as one of the mandatory Aliyos. Rabbi Yishaya expressed the contrary

1. These are the Rabbis who lived between the time of the Gemara and the time of the gaonim.

opinion that the Maftir cannot be counted as one of the mandatory Aliyos. He pushes aside the challenge raised by Rabbeinu Tam from our practice on Tisha B'Av and Yom Kippur at Mincha in which the third Oleh recites the Haftorah based on which it appears that the Maftir can be counted as one of the mandatory Aliyos. Those occasions do not support Rabbeinu Tam's position. The only days on which Chazal required that the Haftorah is to be read is on Shabbos and on Yom Tov when a large crowd assembles in synagogue. On Mondays and Thursdays, Shabbos at Mincha, on Rosh Chodesh and on Chol Ha'Moed it is not our practice to read a Haftorah. Despite the fact that Chazal said that it is not our practice to recite a Haftorah on those days, we are not prohibited from doing so if we choose to do so. This explains the statement that it was the practice in the cities to read a Haftorah on Yom Kippur at Mincha from Sefer Yona and on Tisha B'Av at Mincha the Haftorah of Assaf Assifaim. This also explains the statement that when Tisha B'Av falls on a Monday or a Thursday, three are called to read from the Torah and one of them recites the Maftir. It further explains that which is found in the chapter of Ba'Meh Madlikim that Rav Echad son of Masnah and Rav Masnah said in the name of Rav: when Yom Tov comes out on a Shabbos the one who reads the Haftorah at Mincha² is not required to make a reference to Yom Tov in his Brachos because had the day not been Shabbos, it would not have been required that a Haftorah be read on Yom Tov at Mincha. Needless to say, it is an acceptable practice for a congregation that if it wants to read a Haftorah at a service, it may do so. So the practices on Tisha B'Av and on Yom Kippur provide no support for Rabbeinu Tam's position. Since reading a Haftorah on Tisha B'Av and Yom Kippur at Mincha is not an obligation as is the practice of reading a Haftorah on Yom Tov, Yom Kippur and Shabbos in the morning, that is why our Sages did not require that the Maftir read a section of Torah before reading the Haftorah to show honor to the Torah. However, the reading of the Haftorah on Yom Tov, Yom Kippur and Shabbos in the morning is mandatory just as reading from the Torah on those days is mandatory. It is concerning the readings that are mandatory that we say that if Chazal had not required that the Maftir read from the Torah first, we might have concluded that the Books of the Prophets are on the same level as the Torah. Since the Maftir reads from the Torah only to honor the Torah that is why his Aliya cannot be counted as one of the seven mandatory Aliyos on Shabbos. However on occasions when reading the Haftorahs is not mandatory, the Maftir does not have to read first from the Torah. That is why the third Oleh can read from the Maftir on Yom Kippur and on Tisha B'Av. He did not have to first read from the Torah in order for him to read the Haftorah. So we cannot draw the conclusion that the Maftir is considered one of the mandatory three Aliyos from the practice of having the third Oleh read the Haftorah on Yom Kippur and on Tisha B'Av since there was no requirement that the third Oleh read a Haftorah. In fact from a Halachic point of view on those occasions there would be no objection if someone other than the third Oleh read the Haftorah. He can read the Haftorah even though he did not receive an Aliya and did not read from the Torah. Nonetheless it became the practice that the third Oleh reads the Haftorah on Yom Kippur and Tisha B'Av at Mincha so that he looks forward to reading the Haftorah. The one in the Gemara who holds that the Maftir may not be counted as one of the seven mandatory Aliyos would not oppose our practice on Yom Kippur and Tisha B'Av because the Maftir is not reading from the Torah in order to show honor to the Torah.

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה סִימָן רַפְב' ס"ק יט'—לְקִרְוֹת שִׁבְעָה וְכו'—From a Halachic point of view we hold that the Maftir may be counted as one of the seven mandatory Aliyos. He can be the last to read from the Parsha which is the seventh Aliya and then Kaddish would be recited. However so as to be in conformity with the other opinion expressed in the Gemara that the Maftir is not counted as one of the seven mandatory Aliyos we should call seven people to read before the Maftir. So as to indicate that the Maftir is not one of the seven mandatory Aliyos, they instituted the practice to create a pause by reciting Kaddish between the reading done by the seventh one called to the Torah and the Maftir. Because of that it became necessary to first finish the Parsha so that the Kaddish does not come in the Middle of the Parsha. Then we repeat at least three verses of what was read by the seventh one called to the Torah or the last one who read from the Torah.

רַב אַמְרוֹם גַּאֲוֵן—מִנִּילָה פֶּרֶק ג' סִימָן ה'—Rav Amrom Gaon writes that in those places that a break is created by reciting Kaddish, the Maftir cannot be counted as one of the mandatory Aliyos. We learn from Rav Amrom's that it was their practice to create a break by reciting Kaddish between the seventh Oleh and the Maftir.

2. Notice that at the time of the Gemara, it was customary to recite a Haftorah at Mincha on Shabbos.

SUPPLEMENT

לשנה הבאה בירושלים

The phrase: **לשנה הבאה בירושלים** may have originated in the הגדה. Here is an early reference to the phrase:

לקט יושר חלק³ א (או"ח) עמוד צה ענין ה ד"ה [מהר"ה יופי"ע צו"ר ישראל"ל וגואל"ו], כלומר רגילין לומר בחסלת הסדר לשנה הבאה בירושלם! וגם אח"כ אומר אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב במהרה בימינו אמן אמן סלה.

לקט יושר חלק א (או"ח) עמוד צה ענין ה ד"ה זה אמרי'—זה אמרי' באושטריך: חסל סידור פסח כהלכתו, ככל משפטו וחקתו, כאשר זכינו לסדר אותו כן נזכה לעשותו. וך שוכן מעונה, קומם קהל מי מנה, מהר לציון⁴ נטעי כנה ופדוים⁵ לציון ברנה.

It is our practice to recite the phrase: **לשנה הבאה בירושלים** at the end of the paragraph of **חסל סידור פסח**. It appears from the **לקט יושר** that the phrase: **לשנה הבאה בירושלם** did not originate as a part of the paragraph: **חסל סידור פסח**. In fact in all the editions of the הגדה that are available for viewing at the website of the Jewish National and University Library; www.jnul.huji.ac.il, one finds that the order of what was recited at the end of the הגדה was as follows: after **הלל הגדול**, **הלל הלילה**, **ובכן ויהי בחצי הלילה** or **אומין גבורתיך הפלאות**, then **איה כי לא נאה כי לא יאה**, then **לשנה הבאה בירושלים**, then the drinking of the fourth cup of wine, then the **ברכה אחרונה** for wine, then **חסל סידור פסח כהלכתו**, then **אדיר הוא** and then the balance of the **פיוטים**. The period of time covered by the הגדות is from 1482 to 1935. It is possible that the custom to recite the phrase: **לשנה הבאה בירושלם** at the end of the paragraph: **חסל סידור פסח** is a very recent innovation. Could it be related to the establishment of the State of Israel? Can one make the argument that now that the State of Israel has been established that the hope that we express in **הא לחמא עניא** that: **לשנה הבאה בארעא דישראל** has been fulfilled and that a need developed to strive for a higher goal; i.e. **לשנה הבאה בירושלם** and so it was given a more prominent place? Or could it simply be the result of the popularity of the tune to the paragraph: **חסל סידור**

3. SEFER LEKET YOSHER-Rabbi Joseph ben Moses was born in 1423 in Hoechstadt, Bavaria, He studied under Rabbi Jacob Weil, Rabbi Judah Mintz, and Rabbi Joseph Colon, although his principal teacher was Rabbi Israel Isserlein. R. Joseph's biography of Rabbi Isserlein, Leket Yosher, is a compendium of vignettes, notes, customs, responsa, etc., about his beloved teacher. He died ca. 1490 (Bar-Ilan Digital Library).

4. We recite: **בקרוב נהל**.

5. We recite: **פדוים** without a "וי".

פסח. Perhaps the composer of that tune took the artistic liberty of adding the phrase: לשנה הבאה בירושלם to the end of the paragraph: חסל סידור פסח. Subsequently, publishers of הגדות moved the words because they were aware that people were singing the paragraph of חסל סידור פסח by ending it with the phrase: לשנה הבאה בירושלם.

In the following source, the order is slightly different:

ספר המנהגים (טירנא)⁶ ליל הסדר ד"ה ולא יתנמנם-ומוזגין כוס רביעי ואומר עליו שפוך והלל וכו'. ואין הותמין ביהללוך רק אחר נשמת וישתבחה וחותמין בחי עולמים כי למה לי לחתום תרי זימני. ומברך בורא פרי הגפן, ושותין רוב רביעית בהסיבה ומברך אחריו ברכה מעין ג' כדפ"ל. ואומרים לשנה הבאה בירושלם וחסל סידור וכו'. אדיר הוא יבנה ביתו וכו'.

The פיוטים בעל התניא provides a halachic reason to postpone the recital of any of the פיוטים until after the drinking of the Fourth Cup:

שולחן ערוך הרב פסקי הסידור סדר הגדה-הלל, נרצה: הנוהגין לומר פזמונים אין להפסיק בהם בין ברכה זו ישתבחה ובין ברכת הכוס אלא מיד אחר כך יברך על כוס ד': ברוך כו' בורא פרי הגפן: ושותה בהסיבה. ואחר כך יאמר: לשנה הבאה בירושלם:

Why did the practice of reciting: לשנה הבאה בירושלם begin? My dear friend, Harry Peters, suggests that the practice to recite the phrase may have originated for a literary reason; i.e. to begin the הגדה and to end the הגדה with the same concept. We begin the סדר with the phrase: לשנה הבאה בארעא דישראל. We should therefore end the סדר with a similar hope.

Other customs developed concerning reciting the words: לשנה הבאה בירושלם. Some said it standing. Some said the phrase three times. Below you will find a discussion of these customs:

אוצר מנהגי חב"ד-קעב. פזמונים

[א] הנוהגים לומר פזמונים אין להפסיק בהם בין ברכה זו ["ישתבחה.. חי העולמים"] ובין ברכת הכוס, אלא מיד אחר-כך יברך על כוס רביעי "ברוך.. פרי הגפן". ושותה בהסיבה (סידור אדמו"ר).

6. SEFER HA-MINHAGIM (TYRNAU)-R. Isaac Tyrnau lived in Austria during the fourteenth and fifteenth centuries. He wrote about a book on customs (Sefer Ha-Minhagim), especially those pertaining to prayer and the synagogue. His principal teacher, R. Avraham Klausner, wrote a book by the same title, although R. Isaac also studied with other scholars, such as R. Shalom of Neustadt. Contemporaries of R. Isaac wrote glosses on the Sefer Ha-Minhagim, commonly known as "glosses on the Minhagim"; our version of Sefer Ha-Minhagim contains both R. Isaac's work and these glosses (Bar-Ilan Digital Library).

להבין את התפלה

ובשו"ע אדמו"ר (תפ, ג): יש אומרים שצריך לשתות הכוס מיד לאחר התימת "ישתבח"... קודם אמירת הפיוטים שנוהגין לומר, שהרי תקנת חכמים היתה לגמור "הלל" ו"ברכת השיר" על כוס רביעי, ואם-כן אין להפסיק ביניהם בפיוטים שאינן מתקנה כלל. אבל אין נוהגין כן במדינות אלו.

[ב] "הנוהגים לומר פזמונים" – בבית הרב אין נוהגין לאמרם (ס' המנהגים, מהגש"פ לאדמו"ר זי"ע).

[ג] אין אומרים "חסל סידור פסח" אחר שתיית הכוס הרביעית, וגם לא בסיום הסדר לפני "לשנה הבאה בירושלים" או אחריו.

רבינו הזקן בסידורו לא שילב את "חסל סידור פסח" אחר ההגדה, היות ובחב"ד הפסח אינו נגמר, והוא נמשך תמיד. הן אמת כי כל המועדים נמשכת הארה מהם בכל יום, אלא שבפסח החג עצמו נמשך תמיד⁷ (על-פי ס' השיחות תש"ג, עמ' 75. ונעתק בסיום ההגש"פ לאדמו"ר זי"ע).

לכאורה צ"ע מדוע נזקק ענין זה לביאור, והרי הוא ככל שאר הפזמונים שאינם נאמרים ברם, מצינו שחרוזים אלו שונים מהשאר, כגון בסידור האריז"ל של הבעש"ט שרק הם רשומים שם, ולא האחרים. וראה גם בסעיף הבא, שהיו שנהגו לומר רק "חסל סידור פסח" ולא את שאר הפזמונים.

[ד] בהגדת רוז'ין (עמ' קמא): בסדיגורא ובבויאן היה המנהג שלא לומר שום פיוטים אחר הכוס הרביעית, ואת הפיוט "חסל סידור פסח" ו"לשנה הבאה" אמרו באחרון-של-פסח. ובמנהגי-קורנא (אות שמב), שלא אמרו את הפזמונים, אלא רק שרו "חסל סידור פסח", ויצאו בריקוד. ועוד שם (באות שמג), שהאדמו"ר ר"ב היה אומר אחר הריקוד את כל הפזמונים, חוץ מ"חד גדיא". ובהוספות – מנהגים זידיטשוב (אות סט), שלא היו אומרים את הפזמונים "אחד מי יודע" ו"חד גדיא".

7. להעיר שפסח עניינו מדת החסד, שהוא "יומא דאזיל כולהו יומין". וגם בנגלה מפורש ענין זה שיציאת-מצרים – תוכנו העיקרי של חג-הפסח – נמשכת באופן תמידי: זכירת יציאת-מצרים הוא (כלשון ס' החינוך) "יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו", ומובן מזה שבכל מצוה שאנו עושים, וכן בכל העניינים הנעשים "לשם שמים" או באופן של "בכל דרכיך דעהו", קיימת ההשפעה היסודית של יציאת-מצרים, שהוא ה"יסוד" המעמיד את כל פרטי "בנין" התורה, המצוה והאמונה. והיות ועבודת הבורא היא תמידית, אם בקיום התורה והמצוות ואם בקיום הציווי "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו", נמצא שיציאת-מצרים – יסוד עבודת ה' – נמשכת באופן תמידי (על-פי לקוטי-שיחות, ה, עמ' 174 ואילך. ועוד שם ביאור נוסף).

בדבר השיטות אם שתיית הכוס הרביעית היא אחר הפזמונים או לפניהם, וחילופי המנהגים בזה, ראה: הגדת צאנו (עמ' רי ס"ק לה), הגדת ראפשיץ (עמ' רפ), ויגד-משה (עמ' רסא-רסב), נטעי-גבריא אל (ב, עמ' שפט-שצ).

ובמנהגי החסידים, הנוהגים לשתות מיד ללא הפסק פזמונים, כן הוא בהגדות: באר-מים, בעלז, לעלוב, קוידנוב, זידיטשוב, 'במסלה', ספינקא, קרלין, בית-צאנו, ביאלא, טשכנוב, מנהגי-קומרנא (אות שמא), ילקוט-מהרי"א מזידיטשוב (אות קיח), דרכי-חיים-ושלום (אות תריב), סידור אור-הישר. וכן הוא בסידורי האריז"ל של הר"ר שבתי הר"י קאפיל והמשנת-חסידים. וכך גם בסידור האריז"ל של הבעש"ט.

ושתיה אחר הפסק פזמונים, כן הוא בהגדת חלקת-בנימין ובהגדת ויז'ניץ, ובסידורים: ראדיוויל, לב-שמח, אור-לישרים, אור-זרוע וסידור האריז"ל להר"ר אשר.

ובס' ערכי-יהושע (אותיות קלו, קלט), שבלילה הראשון שתה את הכוס הרביעית מיד בגמר ה"הלל", ואילו בלילה השני הפסיק באמירת פזמונים בין ה"הלל" ושתית הכוס.

קעג. "לשנה הבאה בירושלים"

ואחר-כך יאמר "לשנה הבאה בירושלים" (סידור אדמו"ר).

ויאמר רק פעם אחת (הגש"פ לאדמו"ר זי"ע. ושם, שפן הוא בסידור האריז"ל ובסידור יעבין. ולא כמ"ש בסידור של"ה לומר שלוש פעמים).

שני המנהגים רשומים במנהגי-ורמייזא (עמ' פז), וראה שם בהע' 34 האמירה שלוש פעמים מצויה בסידור האריז"ל של הבעש"ט, והיא רשומה גם בדרכי-חיים-ושלום (אות תריב), ובהגדות: קרלין (בית-אהרן-וישראל), קוידנוב, לעלוב, רוזין, סקווירא, זידיטשוב, 'במסלה', ספינקא, ויז'ניץ, בעלז, טשכנוב, עבודת-ישראל, ראפשיץ, צאנו. ובסידורים: לב-שמח, אור-הישר ודעת-קדושים. וכן הוא מנהג באבוב ועוד.

בשאר סידורי האריז"ל, בהגדות החסידים הראשונות (חלקת-בנימין ובאר-מים), בהגדת קרלין (בית-אהרן), בהגדת ביאלא, בסידור ראדיוויל ועוד סידורים, רשומה האמירה רק פעם אחת. וראה גם בס' נטעי-גבריא אל (ב, עמ' שפט).

אמירת "לשנה הבאה בירושלים" במיושב. מנהג העמידה נמצא בהגדת ראפשיץ (אות לד).

להבין את התפלה

קעד. בליל הסדר הראשון בשנת תשכ"ט, אחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים", פתח הרבי בשירת "פרזות תשב ירושלים" ורמז לכל הנוכחים שינגנו עמו (על-פי ס' המלך-במסיבו, א, עמ' רפב)

דרכי חיים ושלום⁸ – (כנ"ל) חסל סידור פסח (ואומרינ בעמידה) לשנה הבאה בירושלים. ג"פ. (ועיין בספרו שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא שייכות לומר לשנה הבאה בירושלים בליל זו והכונה ופירוש לזה) ובכך ויהי בחצי הלילה אז רוב הניסים וגו' וסיים בסופו כאור יום חשכת לילה (ולא אמר שם "ויהי בחצי הלילה") וכן בואמרתם זבח פסח הי' מסיים רק כליל התקדש חג הפסח. ובליל ב' ובכך אמרתם זבח פסח. כי לו נאב וגו' וצריך לומר הנוסח כי לו נאה כי לו יאה "כתר מלוכה" ודקדק ג"כ שלא לומר "אף" לך רק לך "גם" לך ה' הממלכה וגו'. ואח"כ אדיר הור וגו' אחד מי יודע וגו'. חד גדיא וגו' ואחר אמירת חד גדיא נגמר הסדר ואמר "יום טוב" ונכנס לחדר השני (שהי' עזרת הנשים בשעת הסדר והם יצאו לחוץ עתה) וישב שם ואמר שיר השירים כולו בעודו מעיטף בקיטל ומלית.

Query: We recite the words: לשנה הבאה בירושלים after תקיעת שופר at the conclusion of סדר. Some of the customs concerning the recital of those words at the סדר seem to be borrowed from our practices on יום כיפור. What possible connection could there be between the conclusion of יום כיפור and the סדר?

8. Authored by Rabbi Chaim Elazar Shapira from Mumkatch.